

må det antages, at pladshensynet har været et tungtvejende hensyn for retten. Disse pladsvanskeligheder har nu bestået gennem en længere periode, og det vil være yderst beskæmmende, hvis retterne må afstå fra en rigtig behandlingsmåde, fordi de bevilgende myndigheder ikke skaffer den fornødne plads.

W. E. von Eyben.

Kan fängvården rationaliseras?

Av byråsekreteraren CARL-HENRIK ERICSSON.

I Sverige finnes en särskild nämnd, *statens organisationsnämnd*, i det följande förkortat ON, som instruktionsmässigt har att planlägga och utföra organisationsundersökningar inom statliga förvaltningsgrenar. På Kungl. Maj:ts uppdrag företog ON under år 1947 en dylik undersökning vid fångvårdsanstalterna. Grundvalen för undersökningen var en av fångvårdsstyrelsen år 1946 utarbetad plan rörande omorganisation av fångvårdens anstaltsväsen. Resultatet av ONs undersökning framlades i en *promemoria* daterad den 31 december 1947. Jordbruksdriften, som granskats av en av nämnden tillkallad sakkunnig, behandlades i en fristående *promemoria*.

Åtskilliga av nämndens förslag har kunnat oreserverat tillstyrkas från fångvårdshåll, medan andra mötts av stark kritik. I det följande lämnas en kort redogörelse för några av ONs viktigare förslag samt de synpunkter och invändningar som framförts från fångvårdens sida.

Verkstadsdriften.

Ifråga om verkstadsdriften utmynnar ONs undersökning i följande tre principförslag, nämligen

- 1) antalet yrkesgrenar inskränkes till ett fåtal,
- 2) tillverkningsprogrammet inom varje yrkesgren begränsas till att omfatta så få artiklar som möjligt,
- 3) betalning till intagen för utfört arbete utgår efter ett ackordspremiesystem så konstruerat att ersättningen växer mer än direkt proportionellt mot produktionen per tidsenhet.

Vad den första principen beträffar framhåller nämnden att man vid valet av anstalt för placering av en intagen har att taga hänsyn bl. a. till att olämpligt inflytande intagna emellan måste undvikas, att lämplig sysselsättningsmöjlighet bör finnas och att anhörigas besök ej får försvåras genom långa resor. Enär en av den nya verkställighetslagens vik-

tigaste konsekvenser är att de intagna kommer i beröring med varandra i långt högre grad än tidigare, måste man numera särskilt beakta den första av de nämnda faktorerna för att icke äventyra de genom straffverkställighetsreformen åsyftade resultaten. Detta underlättas om anstalterna göras små. Men därigenom minskas också möjligheterna att bereda den intagne sysselsättning i en verksamhet som nära ansluter sig till hans yrke, då det torde vara omöjligt att organisera verkstadsdriften vid varje anstalt på så många enheter, som skulle erfordras. ON drar den slutsatsen att förhandskännedom om ett arbete i allmänhet icke kan påräknas. Begreppet »lämplig sysselsättning« tolkar nämnden såsom »ett arbete vars svårighet inte överstiger och i regel inte heller understiger den intagnes fysiska och intellektuella kvalifikationer«. Vidare bör arbetet bedrivas efter samma metoder och om möjligt under samma förhållanden som i näringslivet.

En begränsning av antalet arbetsgrenar till ett fåtal skulle enligt nämnden medföra åtskilliga praktiska fördelar. Bl. a. skulle den centrala ledningen av verkstadsdriften underlättas. Vid transport av en intagen från en anstalt till en annan skulle större möjligheter finnas att bereda honom samma slags arbete som förut. Personaladministrationen inom arbetsledarekåren skulle underlättas. De enskilda verkstäderna skulle kunna göras större med därav följande förbättrad driftsekonomi och slutligen skulle produktionen kunna förbilligas genom specialisering mellan olika verkstäder inom samma yrkesgren.

De yrkesgrenar som nämnden anser böra i första hand ifrågakomma är snickeri och mekaniskt verkstadsarbete. Såsom komplement till dessa kan vid mindre, slutna anstalter för intagna med korta strafftider bibehållas kuverttillverkning, kuverttryckeri och postpåssömnad. Slutligen anses behov föreligga av några lätta diversearbeten för sysselsättning av häktade, konvalescenter och intagna som ådömts disciplinstraff m. fl. Övriga nu förekommande arbetsgrenar föreslås böra avvecklas successivt under hänsynstagande till investeringar i maskiner m. m. och möjligheterna att omplacera arbetsledarepersonalen.

Det andra av nämndens principförslag, d. v. s. *ensartad tillverkning inom varje arbetsgren*, skulle enligt nämndens åsikt bl. a. medföra följande fördelar:

såväl den centrala som den lokala arbetsledningen underlättas;
verkstäderna kan utrustas med specialmaskiner;
arbetet kan tempouppläggas och därmed göras mindre krävande för
oskolad arbetskraft.

Mot ensartad och starkt tempouppläggad tillverkning kan visserligen, framhåller ON, invändas att den är mindre givande ur utbildningssynpunkt. Det påpekas dock att förslaget icke avser ungdomsanstalterna. Ifråga om straff- och fängelsefångar anser sig nämnden ha kunnat konstatera dels att flertalet av de intagna efter frigivningen söker sig arbete inom annan verksamhet än den varmed de sysselsatts under anstaltstiden,

dels att strafftiderna för en stor procent är alltför korta för att en verklig yrkesutbildning skall kunna medhinnas.

I sitt yttrande över ONs förslag beträffande verkstadsdriften har fångvårdsstyrelsen uttalat att man vid ordnandet av de intagnas sysselsättning måste lägga huvudvikten vid resocialiseringstanken. Verkställighetslagen föreskriver att den intagne skall beredas ett arbete som såvitt möjligt är ägnat att skänka honom yrkesutbildning eller att överhuvudtaget främja utsikterna för honom att efter frigivningen försörja sig, samt att hänsyn skall tagas till den intagnes håg och fallenhet vid valet av arbete. I överensstämmelse härmed har man sökt åstadkomma en god yrkesdifferentiering. Man har tagit upp eller planerat att taga upp sådana yrkesgrenar, inom vilka utsikterna att bereda den intagne anställning efter frigivningen ter sig störst. Andra yrken, där anställningsutsikterna är sämre, har begränsats eller nedlagts.

En organisation av verkstadsdriften enligt de schematiska och strängt rationella riktlinjer som ON föreslagit, skulle sannolikt resultera i de av nämnden uppräknade ekonomiska fördelarna. Nämndens program skulle dock samtidigt kullkasta principerna för den även ur *arbetssynpunkt* individualiserade vård och behandling av de intagna, vartill verkställighetsreformen syftat. Nämndens förslag tager för övrigt icke tillräcklig hänsyn till föreskrifterna i verkställighetslagen.

Frågan om huruvida en arbetsgren är ur statens synpunkt ekonomiskt givande eller icke får enligt fångvårdsstyrelsens åsikt ej tillmätas avgörande betydelse vid arbetsdriftens organisation. Den direkta ekonomiska vinst som eventuellt kan göras genom utnyttjande av fångarbetskraften i enlighet med nämndens program är av ringa betydelse i jämförelse med de humanitära värden som kan sättas i fara genom en ensidig organisation av sysselsättningen. Fångvårdsstyrelsen har därför ansett sig böra avstyrka nämndens två första principförslag.

Det tredje förslaget — införande av ett s. k. progressivt ackordspremie-system — har däremot tillstyrkts. Systemet har i viss utsträckning sedan länge tillämpats inom fångvården och visat sig vara ändamålsenligt.

Jordbruksdriften.

Jordbruksdriften har på organisationsnämndens uppdrag granskats av en särskilt tillkallad sakkunnig, professor emeritus vid lantbrukshögskolan L. Nannesson. I promemorian över denna undersökning påpekas inledningsvis att jordbruksarbete har åtskilliga fördelar ur behandlingssynpunkt — arbetet försiggår under fria former och är fysiskt hårdande — men att dess betydelse inte får överskattas. Om man bortser från sådana som till yrket är lantarbetare, torde endast ett fåtal av dem, som under anstaltstiden sysselsat med jordbruksarbete, komma att ägna sig däråt efter frigivningen. Jordbruksarbete torde i huvudsak böra reserveras för sådana intagna med långa strafftider som, har vana vid dylikt arbete eller som har visat särskild fallenhet för yrket.

För andra intagna, som av olika anledningar bör sysselsättas med arbete i det fria, ifrågasätter Nannesson om icke anläggningsarbeten (vägar-

beten, flygfältsarbeten m. m.) vore lämpligare. Vid sådana arbeten kan man med fördel använda tillfälliga förläggningar (kolonier), beträffande vilka man kan räkna med avsevärt lägre investerings- och bevakningskostnader än ifråga om rena jordbrukskolonier. Men det som framförallt talar till förmån för tillfälliga kolonier är den omständigheten, påpekar Nannesson, att man där bör kunna ordna en effektivare sysselsättning av de intagna än vid jordbrukskolonierna.

Nannesson framhåller vidare lämpligheten av att *sysselsättning av industriell art* anordnas å jordbrukskolonierna såsom komplement till lantbruksarbetet, enär detta är säsongbetonat och det ofta kan vara svårt att anpassa beläggningen å kolonien efter säsongväxlingarna. Därigenom förbättras möjligheterna att bereda hela arbetsstyrkan en jämn och effektiv sysselsättning.

De resultat som professor Nannesson har kommit till överensstämmer i allt väsentligt med fångvårdsstyrelsens erfarenheter och planer. Fångvårdsstyrelsen har därför kunnat biträda nämndens genom Nannesson framförda förslag.

Undervisning och fritidssysselsättning.

ON konstaterar att de intagnas intresse för studier blivit obetydligt efter den nya verkställighetslagens ikraftträdande.

Nämnden föreslår följande åtgärder, avsedda att stimulera till studier och annan lämplig fritidssysselsättning:

- 1) varje intagen underrättas personligen om att han kan påräkna hjälp i olika former, därest han önskar bedriva självstudier;
- 2) inom fångvårdsstyrelsen uppgöres regelbundet program till studiecirkel och sådana anordnas å anstalterna så snart lämpligt antal intagna anmält sig till deltagande;
- 3) såsom föredragshållare, ledare för studiecirkel m. m. anlitas lämpliga personer utanför fångvården — lärare, yrkesmän, personer sysselsatta inom folkbildningsarbetet m. fl; förslaget innebär att de s. k. lärarassistenterna som finnas å de större anstalterna och som hittills bl. a. handhaft skolundervisningen ej längre erfordras;
- 4) en kväll i veckan anslås till »allmän studiekväll»; vid de slutna anstalterna föreskrives att alla intagna därunder skall vistas i sina bostadsceller.

Förläggning av studier till arbetstid bör endast i undantagsfall förekomma.

För att främja gymnastik- och idrottsintresset föreslår ON att lämpliga personer får i uppdrag att vintertid tjänstgöra såsom ledare för motionsgymnastik ett par gånger i veckan. Sommartid förutsättes de intagna själva skaffa sig tillräcklig kroppsrorelse genom bollspel etc.

Intagna som icke intresserar sig för studier bör stimuleras till annan nyttig fritidsverksamhet (hobbyarbeten o. d.). För detta ändamål föreslår

ON att mindre verkstadslokaler med enkel utrustning för trä- och metallslöjd m. m. successivt inrättas.

Fångvårdsstyrelsen har ställt sig avvisande gentemot förslaget att indraga de s. k. lärarassistentbefattningarna. Intresset för självstudier är, framhåller styrelsen, alljämt stort bland de intagna men om det skall bli något utbyte av sådana studier är det nödvändigt att det finnes ett antal fast anställda befattningshavare med läraruppgifter, som kan taga hand om de studieintresserade. Det har ibland visat sig svårt att få lärarkrafter utifrån till studiearbetet inom fångvården och det kan därför innebära en viss risk att uteslutande lita till denna utväg.

Förutom av fångvårdsstyrelsen har yttranden över ONs förslag, efter remiss, avgivits även av ett antal andra myndigheter samt av de olika personalorganisationerna inom fångvården.

Bl. a. har *strafflagsberedningen* uttalat, att tendensen i ONs promemoria i stort sett överensstämmer med beredningens intentioner men att den detaljutformning som förslagen erhållit varslar om att den föreslagna organisationen skulle komma att innebära en icke i allo önskvärd industrialisering av anstaltsväsendet. Den skulle kunna tendera till en exploatering av fångarbetskraften och synes ej i tillräcklig grad beakta de människovårdande momenten i anstaltsarbetet. I ekonomiserande syfte är ON benägen att i viss utsträckning förbise de krav på ljus, luft och motion, som strafflagberedningen velat tillgodose genom att rekommendera vidgande av tomtutrymmena för slutna anstalter, tillvaratagande av befintliga trädgårdars arbetsmöjligheter, uppförande av gymnastiksalor och anläggande av idrottsplatser. Om man bortser från vissa arbetshämmade, för vilka särskild arbetsterapeutisk behandling planerats, synes ON icke till fullo ha beaktat de vanskliga beteendeanomalier, som ofta karakteriserar anstaltsklientelet. Den viktiga frågan om fångvårdstjänstemännens rekrytering och utbildning har icke berörts i förslaget.

Strafflagberedningens yttrande utmynnar i en hemställan att fångvårdsstyrelsen måtte erhålla uppdrag att med ledning av utredningen och i samråd med ON samt representanter för fångvårdsanstalterna undersöka vilka rationaliseringsåtgärder som skulle kunna genomföras och därefter, i sådana fall där styrelsen ej själv äger besluta, avgiva förslag i ämnet till Kungl. Maj:t.

Interneringsnämnden uttalar med avseende å de intagnas sysselsättning bl. a. att nämnden anser det vara av stor betydelse att vid arbetstilldelning, i den mån det ur tekniska och ekonomiska synpunkter är möjligt, kunna taga hänsyn till den intagnes håg och fallenhet samt framtida utkomstmöjligheter. Nämnden vill därför icke biträda ONs förslag om inskränkande av antalet yrkesgrenar till ett fåtal.

Från *personalorganisationernas* sida har särskilt nämndens förslag till personalbegränsningar blivit föremål för delvis stark kritik. Förslagen till förenklingar av det rutinmässiga arbetet och förbättrade tekniska anordningar m. m. har däremot i stort sett vunnit gillande. Även från detta

håll har hemställts att ONs förslag skulle göras till föremål för en allmän överarbetning under medverkan av fångvårdsmän.

I proposition till 1948 års riksdag angående anslag till fångvården under budgetåret 1948/49 uttalar departementschefen bl. a. att fångvårdens om-
daning i den nya verkställighetslagens anda måste ske successivt under en
tämmligen lång övergångstid. De beräkningar som legat till grund för hit-
tills avgivna organisationsförslag torde i vissa hänseenden komma att kor-
rigeras. Det är emellertid för tidigt att på grundval av hittills gjorda er-
farenheter bilda sig en bestämd uppfattning om hur förhållandena slutli-
gen kunna komma att gestalta sig, detta så mycket mer som straffsystem-
et alltjämt är föremål för ett genomgripande nydaningsarbete. ONs för-
slag måste bedömas mot bakgrunden av dessa omständigheter.

Enär straffverkställighetsreformen medfört en icke oväsentlig ökning
av fångvårdens löpande kostnader, är det angeläget att vid den pågående
omorganisationen förefintliga möjligheter att rationalisera driften tillva-
ratagas. I anslutning till de farhågor som från fångvårdshåll uttalats för
att de ekonomiska synpunkterna i sådan grad fått dominera ONs ställ-
ningstagande att förslagets genomförande i obearbetat skick skulle i vä-
sentliga delar äventyra verkställighetsreformen, understryker departe-
mentschefen att vårdssynpunkterna måste sättas i främsta rummet vid
omorganisationen och att man därvid också måste räkna med beskaffen-
heten av fångvårdens klientel, som i olika hänseenden avviker från det
normala.

Ehuru man ifråga om de av ON framlagda förslagen i åtskilliga av-
seenden måste pröva sig fram, finnes dock utrymme för omedelbara åtgär-
der i syfte att åstadkomma en mera rationell ordning beträffande fång-
vårdsanstalternas skötsel.

Fångvårdsstyrelsen har därför av Kungl. Maj:t fått i uppdrag att i
samråd med ON skyndsamt vidtaga de rationaliseringsåtgärder, beträf-
fande vilka större meningsskiljaktigheter icke rått. Beträffande åtgärder,
om vilka fångvårdsstyrelsen icke själv äger besluta, skall styrelsen till
Kungl. Maj:t inkomma med förslag. Inom justitiedepartementet pågår en
allmän översyn av ONs förslag, avsedd att resultera i en tre- eller fyra-
årsplan rörande fångvårdens omorganisation med tidsangivelser för de i
planen upptagna åtgärderna.

Carl-Henrik Ericsson.